

Podziękowania

Niniejsza książka nie powstałaby, gdyby nie pomoc rozmaitych organizacji i instytucji oraz życzliwość bardzo wielu osób. Ogromnie wdzięczny jestem przede wszystkim zmarłemu w 2014 r. prof. Jerzemu Tomaszewskiemu, z którym dyskutowałem o pierwszych zarysach tej pracy. Wielokrotne rozmowy z prof. Marcinem Wodzińskim i jego życzliwe wsparcie naukowe spowodowały przewartościowanie mojego stanowiska metodologicznego i skłoniły do wielu dodatkowych i pożytecznych lektur. Bardzo ważne były też wskazówki i trudne pytania zadawane przez prof. Szymona Rudnickiego, którego nieoceniona erudycja wniosła dużo nowych tropów badawczych i pomogła wyjaśnić wiele szczegółowych aspektów pogromowej układanki.

Opiniami o koncepcji książki lub jej gotowych częściach podzielili się ze mną: prof. Monika Adamczyk-Garbowska, dr Walery Dymaszyc, prof. Dmitrij Eljaszewicz, prof. David Engel, prof. Zvi Gitelman, prof. Brian Horowitz, Aleksander Iwanow, dr Wiktor Kelner, prof. Rebecca Kobrin, dr Władimir Levin, dr Aleksander Łokszyn, dr Ałła Sokołowa, prof. Shaul Stampfer, prof. Piotr Szlanta, prof. Jan Szumski, prof. Joanna Tokarska-Bakir, prof. Andrzej Żbikowski. Spotkania z tymi badaczami w istotny sposób wpłynęły na mój sposób postrzegania problemu, jakim się zajmuję. Niniejszym bardzo im wszystkim dziękuję.

Koncepcję i fragmenty pracy dyskutowałem w różnych gremiach. Szczególnie wdzięczny jestem uczestnikom seminariów prof. Marcina Wodzińskiego we Wrocławiu, Komisji Historii i Kultury Żydów PAU w Krakowie, prof. Wiesława Cabana i prof. Jerzego Szczepańskiego w Kielcach, prof. Witolda Molika i prof. Krzysztofa Makowskiego w Poznaniu, oraz prof. Michała Bilewicza i prof. Mirosława Kofty w Warszawie. Wiele uwag otrzymałem w czasie rozmaitych wystąpień konferencyjnych, na których prezentowałem fragmenty pracy i swoje przemyślenia dotyczące różnych jej aspektów. Było tych spotkań na tyle dużo, że trudno je tutaj wymienić. Niemniej jednak żywie ogromną wdzięczność wobec wszystkich ich uczestników za uwagi, jakie przekazali mi w dyskusjach.

Książka powstawała w środowisku przyjaciół i współpracowników z Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, w atmosferze intelektualnej inspiracji i życzliwości dla tych badań. Wszystkie rady od osób z mojej macierzystej jednostki mogłyby stanowić podstawę kolejnego, odrębnego tomu. Bardzo im za to wsparcie dziękuję. Kwerendy w Stanach Zjednoczonych (Nowy Jork, Waszyngton, Uniwersytet Stanforda w Palo Alto) mogłem przeprowadzić, będąc na stypendium Garstka Fellowship zaoferowanym mi przez University of Notre Dame w roku akademickim 2012/2013. Poszukiwania w Petersburgu zrealizowałem dzięki wsparciu programu „Kwerenda” Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej. Badania w Wiedniu możliwe były dzięki grantowi Fundacji Lanckorońskich, a w Londynie za wsparciem Fundacji z Brzezia Lanckorońskich. Kwerendy w Grodnie, Wilnie, Jerozolimie, Tel Awiwie i Berlinie przeprowadziłem dzięki środkom przyznanych mi przez Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego. Badania archiwalne i biblioteczne w Moskwie były możliwe za sprawą staży naukowych oferowanych pracownikom mojej uczelni na Uniwersytecie im. Łomonosowa.

Pełny maszynopis zechcieli skomentować: prof. Daniel Grinberg, prof. Małgorzata Karpińska, prof. Konrad Zieliński i dr Kamil Kijek. Dziękuję im za poświęcony czas i wnikliwe uwagi. Podziękowania kieruję także do recenzentów wydawniczych: prof. Szymona Rudnickiego i dr hab. Jolanty Żyndul. Za wszystkie uchybienia, jakie znalazły się w tej książce mimo wielu rozmów i życzliwej pomocy wyżej wymienionych osób, odpowiedzialność ponoszę wyłącznie ja.

Trudno wymienić z nazwiska wszystkich, którzy pomagali mi w różny sposób, dzieląc się źródłami, wyjaśnieniami, radami, przekładami, wspierając w zdobywaniu materiałów. Kieruję do nich słowa serdecznych podziękowań. Bez tych osób nie udało by mi się dotrzeć do tak szerokiej bazy źródłowej i niektórych pozycji literatury przedmiotu i na tyle wszechstronnie zebrane materiały wykorzystać. W tej grupie chciałbym szczególnie wyróżnić moich przyjaciół: dr Aleksandrę Oniszcuk, dr. Michaela K. Schulza i dr. Andreja Zamojskiego.

Doktorowi Tomaszowi Wiśniewskiemu, Dariuszowi Hajduczeni i Mieczysławowi Marczakowi zawdzięczam możliwość bezpłatnego wykorzystania niektórych fotografii. Wielogodzinna praca Tamary Łozińskiej i Aleksandry Zych wydatnie poprawiła jakość i przejrzystość tekstu. Prorektorowi Uniwersytetu Warszawskiego prof. Maciejowi Duszczykowi, Pani Dziekan Wydziału Historycznego UW prof. Magorzacie Karpińskiej, Dyrektorowi Instytutu Historycznego UW dr. hab. Łukaszowi Niesiołowskiemu-Spanò dziękuję za sfinansowanie wydania tej książki.

Wreszcie, *last but not least*, wiele wdzięczności mam wobec moich najbliższych: Sylwii i Ani oraz Rodziców za ich wsparcie naukowe i nienaukowe.